

LAUSUNTO

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle
Eduskunnan lakivaliokunnalle

Tekijänoikeuslain muuttaminen (HE 181/2014 vp)

Piraattipuolue ja Piraattinuoret antavat tekijänoikeuslain muuttamista koskevasta hallituksen esityksestä HE 181/2014 vp seuraavan lausunnon.

Yleisiä huomioita

Nyt käsiteltävänä oleva hallituksen esitys on verkkotallennuspalvelujen ja estomääräyksen (verkkosensuurin) osalta täysin päinvastainen kuin Järkeä tekijänoikeuslakiin -kansalaisaloite.

Sivistysvaliokunta totesi Järkeä tekijänoikeuslakiin -aloitetta koskevassa mietinnössään 9/2014 vp, että "opetus- ja kulttuuriministeriön tulisi harkita aloitteesta mahdollisesti johtuvaa lainvalmistelun tarvetta". Valiokunnan mukaan "tekijänoikeuslainsäädännön soveltuminen tämän hetkiseen toimintaympäristöön on suuresti muuttumassa niin ammatinharjoittajan, elinkeinoelämän kuin kuluttajankin näkökulmasta". Valiokunta edellytti, että "nykyiseen toimintaympäristöön soveltuvia ratkaisuja tulee löytää, sillä tarve niille on ilmeinen".

Kuten hallituksen esityksen kohdassa 2. todetaan, esitys on valmisteltu opetus- ja kulttuuriministeriössä erillisessä prosessissa, jossa ei ole ehditty ottaa huomioon sivistysvaliokunnan vaatimusta Järkeä tekijänoikeuslakiin -aloitteesta johtuvan lainvalmistelutarpeen arvioinnista.

Jos ministeriö arvioisi lainvalmistelutarvetta nyt uudelleen, on todennäköistä, ettei ministeriö päätyisi tekemään nykyisen kaltaisia, aloitteen kanssa täysin päinvastaisia esityksiä. Hallituksen esitys pitäisikin nyt hylätä, ja sen sijaan selvittää monipuolisesti lainsäädännön uudistamistarvetta ministeriössä. Jos eduskunta nyt hyväksyy kansalaisaloitteen kanssa täysin päinvastaisia esityksiä ilman perusteellista ja monipuolista valmistelua, kertoo tämä karulla tavalla siitä, ettei kansalaisyhteiskuntaa edelleenkään haluta lainkaan kuunnella tekijänoikeussäännösten valmistelussa.

Estomääräyksen perustuslain vastaisuus

Järkeä tekijänoikeuslakiin -aloitteessa esitettiin nykyisenkaltaisen, verkkopalveluun kohdistuvaan oikeushaasteeseen sidotun väliaikaisen estomääräyksen (tekijänoikeuslaki 60 c §) kumoamista. (Nykyisen menettelyn perusteella The Pirate Bay -verkkopalvelu on periaatteessa sensuroitu.) Hallituksen esityksessä esitetään estomääräystä laajennettavaksi.

Estomääräystä koskeva sääntely pitäisi ehdottomasti poistaa esityksestä. Kansalaiset ovat jo Järkeä tekijänoikeuslakiin -aloitteessa ilmaisseet vahvasti mielipiteensä tämänyyppisiä estomääräyksiä vastaan. Valiokunta on edellyttänyt ministeriöltä kansalaisaloitteesta johtuvan lainvalmistelutarpeen arviointia, jota ei vielä ole tehty. Tässä tilanteessa olisi irvokasta ajaa läpi aloitteen kanssa päinvastainen ehdotus.

Suomen perustuslain 12 § turvaa sananvapauden, johon sisältyy oikeus vastaanottaa, ilmaista ja julkistaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Verkkosivustojen keskeisiin ominaisuuksiin kuuluu, että niitä voidaan muokata jatkuvasti. Esimerkiksi ehdotetun estomääräyksen piiriin joutuvalla verkkosivustolle voidaan lisätä estomääräyksen antamisen jälkeen jatkuvasti uusia viestejä. Näiden viestien vastaanottaminen estyisi ennakolta kaikkien niiden näkökulmasta, jotka yrittäisivät päästä sivustolle estomääräyksen voimaanastumisen jälkeen.

Käytännössä estomääräys ei olemukseltaan eroa Venäjän vallan aikaisesta sensuurimenettelystä, jossa sanomalehti saatettiin lakkauttaa määrääjäksi tai ainiaksi. Kummassakin tapauksessa viranomaisten päätöksellä estetään kaikkia kansalaisia vastaanottamasta tietyn julkaisijan viestintää. Ainoa ero on se, että estomääräys edellyttää oikeuden päätöstä. Perustuslaki kuitenkin kieltää ennakkosensuurin yksiselitteisesti, eikä ennakkosensuuria siten saisi ottaa käyttöön edes oikeuden päätöksellä. Jo nykyinen estomääräysmenettely on perustuslain vastainen, ja ehdotettu estomääräys olisi sitä vielä selkeämmin, koska ehdotuksen myötä estomääräykseltä poistuisi väliaikaisen pakkokeinon luonne ja siitä tulisi pysyvä sensuurijärjestelmä. Ehdotettu estomääräys tuskin kestäisi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsittelyä.

Esityksessä vähätellään sen vaikutuksia sananvapauteen. Esityksen mukaan estomääräys "voi vaikuttaa" sananvapauden toteutumiseen. Todellisuudessa esitys on suunnattu The Pirate Bayta vastaan, joka on yksi suosituimmista verkkosivustoista Suomessa. Esitys siis vaikuttaa massiivisesti satojen tuhansien kansalaisten mahdollisuuteen vastaanottaa tietoja ja viestejä. Mahdollisesti estomääräystä voitaisiin soveltaa tulevaisuudessa vertaisverkkopalvelujen ohella myös suoratoistovideoita tarjoaviin palveluihin, jolloin estomääräysten määrä voi kohota satoihin ja kohdistua yhä vakavammin yhä laajempaan joukkoon suomalaisia.

Esityksessä myönnetään, että estomääräys "voi periaatteessa merkitä ennakkollista estettä väitetyn loukkaajan, palvelun tarjoajan ja palvelun käyttäjän sananvapauden toteutumiseksi". Itse asiassa ennakkollisen esteen luominen on estomääräyksen nimenomainen tarkoitus. Estomääräys luo väistämättä ennakkollisen esteen kaikkien mainittujen osapuolten sananvapauden toteutumiseksi. Mistään hallituksen esityksessä siteeratuista Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tai EU-tuomioistuimen päätöksistä ei voi tehdä sellaista johtopäätöstä, että ennakkosensuuri olisi ihmisoikeussopimusten ja EU-säännösten perusteella hyväksyttävää.

EU-tuomioistuimen Scarlet/SABAM-päätöksessä sekä toisessa, hallituksen esityksessä mainitsematta jätetyssä Netlog/SABAM-päätöksessä (C-360/10) nimenomaan keskitetään asettamaan rajoituksia sille, millaisen estojärjestelmän säätäminen on mahdollista. Molemmissa päätöksissä korostetaan, että laajamittainen "ennakolta estävä" järjestelmä rikkoo EU-säännöksiä.

Joka tapauksessa järjestelmä on Suomen perustuslaissa yksiselitteisesti kielletty. Estomääräys on yksiselitteistä ennakkosensuuria, mikä hallituksen esityksessäkin vähättelevistä sanamuodoista huolimatta tosiasiallisesti myönnetään. Estomääräykseen liittyy aivan ilmeisiä perusoikeuskytkentöjä ja lausuntoa olisi pitänyt pyytää myös perustuslakivaliokunnalta. Se, ettei näin ole tehty, on jo itsessään riittävä syy hylätä esitys. Nyt voimassa oleva estomääräys (tekijänoikeuslain 60 c §) lisättiin lakiin aikoinaan vasta eduskuntakäsittelyn aikana eikä sille myöskään ole tehty kattavia vaikutusarviointeja.

Estomääräyksen toimivuus

Piraattipuolue on eri yhteyksissä todennut, että verkkopalveluiden ylläpitäjien vastuuvapautta koskevat säännökset olisi pitänyt keskittää uuteen tietoyhteiskuntakaareen. Myös tekijänoikeuksien osalta pitäisi siirtyä noudattamaan nykyisessä sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain (sananvapauslaki) 18 §:n mukaista menettelyä, tai katsoa nykyisen tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta annetun lain 20–25 §:ssä kuvattu menettely riittäväksi tekijänoikeusloukkausten torjumisessa. Tekijänoikeuksille ei pitäisi asettaa erityisasemaa muihin tietojen levittämistä ja esillä pitämistä koskeviin asioihin nähden.

On tietenkin muistettava, että verkkoestot eivät käytännössä toimi. Ne vaikeuttavat jonkin verran sivustolle pääsyä, mutta eivät estä sitä kokonaan. Eston voi aina tavalla tai toisella kiertää. Vastaavasti 1900-luvun alun sortokausien aikana kierrettiin venäläistä sensuurijärjestelmää levittämällä luvattomia painotuotteita kädestä käteen. Käytännön mahdollisuus eston kiertämiseen ei kumoa esityksen periaatteellista ongelmallisuutta.

Tällaiset estomääräykset lisäävät kansalaisten välistä epätasa-arvoa. Tietty osa kansalaisista osaa kiertää estot helposti, eivätkä estotoimet juuri vaikuta heihin. Estomääräys on vääränlainen keino pyrkiä torjumaan piratismia.

Piratismiin torjuminen ei toki ole tarpeellistakaan, sillä viime vuosina tehdyissä tieteellisissä tutkimuksissa on vahvistunut näkemys, ettei nettipiratismi ole heikentänyt luovia aloja. Useissa tutkimuksissa on todettu, että eniten nettipiratismia harjoittavat myös käyttävät eniten rahaa viihdeteollisuuden tuotteisiin. Heille piratismi on yksi tapa hankkia musiikki-, elokuva- tai peliharrastuksessaan kuluttamia tuotteita. Tutkimuksissa on myös todettu, että lähinnä viihdeteollisuuden rahoittamissa tutkimuksissa on väitetty nettipiratismiin vahingoittavan viihdeteollisuutta. Puolueettomissa akateemisissa tutkimuksissa tällaista yhteyttä ei yleensä ole löydetty. Piraattipuolue on valmis pyydettäessä toimittamaan lisäselvityksiä näistä tutkimuksista.

Verkkotallennuspalvelut

Verkkotallennuspalveluiden osalta on huomattava, että niitä toteuttavat yritykset vastustivat aiemmassa valmisteluvaiheessa nyt ehdotettua sääntelyä ja olisivat halunneet mallin, jossa verkkotallennuspalvelun käyttöä pidetään yksityisenä kopiointina ja korvataan yksityisen kopioinnin hyvitysmaksun kautta (Ratkaisuja digiajan haasteisiin -mietintö, s. 88–89). Piraattipuolue kannatti ja kannattaa edelleen tätä mallia. Tätä mallia myös esitettiin Järkeä tekijänoikeuslakiin -aloitteessa.

Hallituksen esittämä malli poikkeaa siis aloitteessa esitetystä mallista. Kansalaiset ovat jo aloitteessa ilmaisseet vahvasti mielipiteensä toisenlaisen mallin puolesta. Valiokunta on edellyttänyt ministeriöltä kansalaisaloitteesta johtuvan lainvalmistelutarpeen arviointia, jota ei vielä ole tehty. Tässä tilanteessa olisi kyseenalaista ajaa läpi aloitteesta täysin poikkeava ehdotus.

On ilmeistä, että hallituksen esittämä malli suosii markkinoilla jo olevia suuria yrityksiä, ja on erityisesti markkinoille pyrkivien uusien, pienempien kilpailijoiden etujen vastainen. Sopimuslisnessineuvottelut käydään käytännössä suurimpien toimijoiden välillä ja niiden tarpeista lähtien. Esitettyä mallia olisi pitänyt myös tarkastella suhteessa EU:n kilpailulainsäädäntöön.

Hallituksen esityksen käsittelystä

Ehdotetun estomääräyksen historiasta on todettava, että alun perin se nousi esiin kun Piraattipuolue vuoti julkisuuteen käsiinsä saaman lakiesitysluonnoksen, jota oli suljettujen ovien takana käsitelty silloisessa tekijänoikeustoimikunnassa. Tämä vastaavaa estojärjestelmää koskeva lakiluonnos oli mitä ilmeisimmin kirjoitettu Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry:n piirissä tai sen avustamana. Piraattipuolueen vuodettua lain julkisuuteen tekijänoikeustoimikunnan seuraavassa kokouksessa painotettiin, että "toimikunnan sisäiseen valmisteluun tarkoitettuja asiakirjoja on syytä käsitellä luottamuksellisina" (pöytäkirja 6.6.2011, s. 2).

Tämä avoimuuden vastainen toimintatapa on vuosikaudet leimannut kaikkea tekijänoikeuslain muutosten valmistelua. Laajat kansalaispiirit ovat täysin menettäneet luottamuksensa tekijänoikeuksista vastaavien virkamiesten puolueettomuutta kohtaan. Mitään uusia tekijänoikeuslain muutoksia ei pidä hyväksyä, ennen kuin ministeriössä on aloitettu sivistysvaliokunnan mietinnössän 9/2014 vp edellyttämä kaikki osapuolet huomioonottava valmistelu tekijänoikeussäännösten päivittämisestä nykyistä toimintaympäristöä vastaaviksi. Tämä valmistelu pitää toteuttaa uudella, avoimella tavalla ja rehellisesti eri vaihtoehtoja harkiten.

Piraattipuolue katsoo vielä tarpeelliseksi huomauttaa, että valiokuntien asiantuntijakuulemiset ovat jälleen kerran olleet äärimmäisen yksipuolisia. Järkeä tekijänoikeuslakiin -aloitteesta pyydettiin julkisen hälyn ja useiden vaatimusten johdosta pari ylimääräistä lausuntoa, jotka hieman monipuolistivat tuolloista käsittelyä. Nyt ollaan näemmä jälleen palattu perinteiselle linjalle. Valiokunta on kuullut vain virkamiehiä ja tekijänoikeusjärjestöjä, vaikka aloitteessa esitetty estomääräys koskee suurta osaa tavallisista suomalaisista internetin käyttäjistä.

Piraattipuolue tiedostaa, että esityksen kaatuminen eduskunnan äänestyksessä olisi hallitukselle poliittinen arvovaltatappio. Hallitus voisi kuitenkin vielä peruuttaa esityksensä sillä perusteella, että tilanne on Järkeä tekijänoikeuslakiin -aloitteen myötä muuttunut. Esitys voisi myös mystisesti jumiutua valiokuntaan sen verran pitkäksi aikaa, että se pääsisi "vahingossa" raukeamaan vaalikauden päättyessä, jolloin vältettäisiin ikävä arvovaltatappio. Näinhän on toimittu monissa asioissa ennenkin.

Tapani Karvinen
Puheenjohtaja
Piraattipuolue r.p.

Ahto Apajalahti
Puheenjohtaja
Piraattinuoret ry